

Megtérés a katolikus egyházjogban

Juhász-Laczik Albin OSB

A *conversio* (gör. *metanoia*) bibliai fogalma, a magát fenntartás nélkül átadó, Istenhez teljes bizalommal s ráhagyatkozással forduló ember magatartása már a korai keresztény időkben, különösen is Szent Ágoston hatására tovább bővült. Ez a jelentésváltozás az önismeret, önmegtágadás és az alázat pszichikai elemeivel gazdagította a biblikus hagyományt.¹ A skolasztika a spekulatív elemzés útján haladt tovább, amelyre a legjobb példa Aquinói Szent Tamás dogmatikai indíttatású fejtegetése.² Az Angyali doktor szerint a megtérés lényegében párbeszéd, amelynek kezdeményezője Isten, de amelyre az ember képes válaszolni; fenntartva, hogy természetesen ez a képesség is isteni eredetű. A reformációt követően, illetve a felekezetek kialakulásának folyamatában a megtérés egyházjogi színezetet nyert. A *conversio* a felekezeti hovatartozás megváltoztatásának, a katolikus hitvallásra való áttérésnek lett a terminus technicus. Mindazonáltal a szó korai keresztény jelentése, a megtérés egyházintézményi betagozódástól független, pusztán a hit belső mélyülésére, az istenélmény átértelmeződésére összpontosító értelme tovább élt és tovább él a lelkeségi irodalom a dogmatika és a pasztorális teológia területén.

Az alábbiakban azt a kérdést vizsgálom, vajon véglegesnek tekinthető-e a szakadás a *conversio* e két jelentésköre között. Vajon függetlenek-e egymástól a megtérés–át-térés–felekezetváltás jogias és az Istenhez való odafordulás spirituális fogalmai? Ehhez első lépésben feltérképezem a *conversio* szó használatának területét az egyházjogban, kitérve a keresztény beavatás formájára. Ezután felvázolom azt a feszültséget, amelyet a megtérés-fogalom ökumenikus értelmezése hordoz. Majd végül egy konkrét jogeset kapcsán felállítom azt a tézist, hogy a megtérés spirituális és intézményi-jogi dimenziói — minden különbözőségük dacára — egymástól elválaszthatatlanok.

A conversio egyházjogi jelentése

A felekezetváltás a katolikus egyházjog szerint a más egyházban a katolikus forma szerint érvényesen megkeresztelt személy felvétele a katolikus egyházba. Ennek alapvető jogi meghatározását a CIC 204–205. §§ nyújtják. A II. vatikáni zsinat fogalom-

¹ S. v. *Conversio* in Walter KASPER (Hg.): *Lexikon für Theologie und Kirche*. Bd. 2. Herder-Verlag, Freiburg/Brsg. 1994³.

² *ST I-II Q 109 a7, 662-63* in St. Thomas AQUINAS: *Summa Theologiae*. Vol. 57. *Baptism and Confirmation 3a. 66-72*. Ford. James J. Cunningham O.P. Blackfriars, New York — McGraw Hill 1975.

használatára épített normaszöveg a *christifideles*, azaz Krisztus-hívők szót használja az összes megkereszteltre. A keresztség révén ugyanis az ember ontológiailag kötődik Krisztushoz, azaz inentől kezdve számít kereszténynek. Minthogy a kánonjog személyi hatálya valójában a Krisztus-hívők köre, érthető, hogy a nem-keresztények nagy csoportján belül további különbségeket az egyházjog nem képes tenni.

A megkereszteltekben belül azonban megkülönböztetéssel él abból a szempontból, hogy a megkeresztelt teljes közösségben (*communio plena*) él az egyházzal, avagy ebből a közösségből valamely elem hiányzik (*communio non plena*). A teljes közösség kritériumai (205. §): a hitvallás, a szentségek és az egyházkormányzat. Feltűnik, hogy ezen kritériumok mindegyike külsőleg igazolható, illetve megállapítható, hiszen a hitvallás valójában a belső hittartalom külső megjelenítése-megvallása; maga a szentség *per definitionem* látható-hallható — azaz külső — jel; az egyházkormányzat nyilvánvalóságát pedig minden bizonnyal felesleges bizonyítani. Az Egyházi Törvénykönyv tehát a jog síkján marad, a láthatót vizsgálja.

Pasztorális vonatkozások

A pasztorális gyakorlat természetesen nem tesz ilyen nyilvánvaló különbséget megkeresztelt és meg nem keresztelt megtérők között. Mindazok, akik élő hitre törekedve kívánnak a katolikus egyházhoz tartozni, jöjjenek bár más keresztény közösségből, más vallásból avagy hitetlenül, a katekumenátus intézményén keresztül nyernek befogadást.

Katekumen az, aki a megtérés útját járja, de még nem teljességgel beavatott tagja az Egyháznak. Ez a folyamat több szakaszra bontható. Először az érdeklődést kell erősíteni a keresőben. Kiemelt fontosságú ebben a szakaszban, hogy befogadó, vonzó közösségi életre találjon a pre-katekumen. Inkább az evangéliumi értékek bemutatásának ideje ez, mintsem rendszeres tanítás. A szakasz végén a plébánossal együtt születhet meg a döntés, hogy megérett-e az idő a tényleges katekumenátus megkezdésére. A befogadás rítusával kezdődik ez a tényleges hittanulói szakasz. Ez egy liturgikus aktus, melynek központi eleme a Szentírás átadása és a katekumenek olajával való megkenés. Az érdeklődő kifejezi szándékát, az Egyház befogadja a katekumenek rendjébe. Ettől kezdve a katekumen hit-tanuló.

A katekumenátus szakasza legalább egy év, hogy a katekumen átélhesse a keresztény misztérium éves körforgását. Az igeliturgiába való bekapcsolódás ideje ez, hiszen a hittanuló még nem vesz részt az Eucharisztia teljes ünneplésében. Számos javasolt szertartás kísérheti a katekument (áldások, exorcizmusok, olajjal való megkenések). További szép közösségi alkalom lehet a hitvallásnak vagy a főbb imádságoknak az átadása (*traditio*).

Általában a nagyböjt első vasárnapján a katekumen kifejezi szándékát és kéri a beavatási szentségeket. Nevét beírja a Kiválasztottak könyvébe, amelyet elküldenek a püs-

pökhöz. Ebben a liturgiában a katekumen elismerést kap az Egyháztól, hogy az, ami benne működik valóban Isten kegyelme.

A nagyböjt folyamán a katekumen önvizsgálattal és bűnbánattal készül a teljes befogadásra. A már megkeresztelt hittanulóknak ez a szakasz nagyon jó alkalom az első gyónásra. A megkeresztelt áttérők esetében nem annyira sürgető, hogy a teljes közösségre való befogadás húsvét ünnepéhez kötődjék, bár ennek szimbólumértéke aligha múlható felül. A már megkeresztelt ugyanis a hitvallás megtételével nyilvánítja ki vágyát, amelyre az Egyház az eucharisztikus közösségbe való befogadással felel. Ez a párbeszéd pedig lényegében a húsvéti misztériumra való emlékezés.

Még egy gyakorlati pontra érdemes kitérni. Felmerül ugyanis a kérdés, hogy az a katekumen, aki már korábban egy másik felekezetben érvényesen meg lett keresztelve, miként kerül be a katolikus anyakönyvbe. Korábban létezett külön egy úgynevezett 'áttértek anyakönyve'. A hatályos szabályozás szerint azonban az áttérő adatait az átvétel időpontjában a kereszteltek anyakönyvébe kell feljegyezni.³ A keresztelő rovatába be kell írni, hogy hol, milyen vallásban keresztelték meg. Az anyakönyv feljegyzések rovatában ugyanígy fel kell tüntetni az áttérés időpontját, az áttért házasságkötésének és bérmeákoszásának adatait időrendi sorrendben.

Külön szabályozás illeti azt a határesetet, amikor ugyan a keresztelés nem a katolikus egyházban történt, mégis utóbb a gyermek katolikus nevelésben részesült és mintegy magától betagozódott a katolikus közösségbe. Az ilyen Krisztus-hívőt az első szent-ség vételekor, azaz az elsőáldozáskor kell a kereszteltek anyakönyvébe bejegyezni.

Mindez a jogi szabályozás azért érdekes, mert egy lényegi különbségre tapint rá. Lehetséges ugyanis, hogy egy elmélyült keresztény kíván a felekezetváltás révén katolikussá lenni. Ez esetben a *conversio* valójában kevésbé takar belső megtérést Krisztushoz, hiszen a hívő már eddig is elkötelezett hitvalló volt. Ugyanakkor ennek ellentéte is megtörténhet: minthogy a jog csak a külsőt vizsgálja, jogszerű lehet az a *conversio* is, amely mögött semmiféle hit, vagy megtérés nincs, hanem pusztán a vallás terri-tóriumán kívüli okok vezetnek az áttéréshez.⁴

Természetesen vannak eszközök arra, hogy az Egyház ezt a fajta kiüresedett prozelitizmust elkerülje. A katekumenátus imént ismertetett hosszú elköteleződési folyamata a legtöbb esetben megfelelő keretet képes nyújtani a megtérés valódi hitté elmélyítésére. Sőt, valójában a katekumenátus soha nem ér véget a keresztség jogilag is jól megragadható aktusával. Az ókeresztény kortól kezdve létezik egy második, elmélyítő katekézis, amely a misztériumokba már bevezetett keresztényt kíséri, elmélyítve annak vallásos élményét.⁵

³ *Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat*. Szent István Társulat Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 1988. 23.

⁴ Karl RAHNER: „Konversion”, in *Sacramentum Mundi* III. Szerk. Karl RAHNER — Adolf DARLAP. Herder, New York 1969. 45sk.

⁵ Ezt nevezzük misztagógikus katekézisnek.

Sajátos esettel állunk szemben akkor is, ha a hívő a katolikus egyházban lett megkeresztelve, de később valamilyen okból forma szerinti nyilatkozatával elhagyta az egyházat. Ez a helyzet különösen gyakori azokban az országokban, ahol az állami jogszabályok valamiképpen figyelembe veszik a felekezeti hovatartozást. Ilyen például Németország, ahol az egyházi hozzájárulásokat az állami adókkal együtt szedik be. A hatályos jog az ilyen kilépőket sok szempontból már nem tekinti az egyházjog alanyainak.⁶ Az ilyen keresztényeknek a katolikus egyházba való újbóli felvételéhez további feltételként járul még a korábbi kilépési nyilatkozat visszavonása.⁷

Az ökumenikus probléma

A megtérés jogi fogalmának vizsgálata során azt kell látnunk, hogy látszólag éles ellentmondásban áll az Egyháznak a megtérés különböző formáiban megjelenő missziós feladata és a más felekezetek iránti tapintatos és szeretetteljes ökumenikus küldetése. Hiszen hogyan lehetne egyszerre a más felekezet istenkeresését tisztelni, ugyanakkor az egyes hívőnek a saját egyházba való vissza- vagy áttérését ünnepelni? Hogyan fogadhatjuk el a más felekezetet, ha tagjait át akarjuk téríteni?

Karl Rahner szerint a missziós feladatot oly módon kellene az ökumenizmus szellemében gyakorolni, hogy a más keresztény felekezetbe már betagozódott, ott elmélyült vallásos életet élő hívek helyett a nem gyakorlókat vagy épp „vallási hontalanokat”, azaz a felekezeten és hitvalláson kívüli embereket kellene megszólítani.⁸ Mindazonáltal aki mindenképpen a katolikus egyházhoz kíván csatlakozni, ott ezt ökumenikus indokokkal megtagadni hiba lenne.

Egészen konkrétan állított bennünket ezen kérdés elé az élet nemrégiben. Bencés közösségünket felkereste egy református testvérünk azzal a kéréssel, hogy szeretne hozzánk csatlakozni. A kérés által elindított közös gondolkodás segített elmélyíteni a *conversio* fogalmát közösségünkben. Látszólag egyszerű ugyanis a válasz: a jelentkezőnek először katolizálnia kell, hiszen hogyan élhetne katolikus közösségben a *plena communio* nélkül, azaz a hitvallás, a szentségek és az egyházkormányzat egysége nélkül? Ha viszont ezeket elfogadja, akkor miért ragaszkodna az immár névlegessé váló református hovatartozásához? Röviden tehát jogi *conversio* nélkül nincs szerzetesi *conversio*, lefordítva: áttérés nélkül nem lehetséges szerzetesi életalakítás.

Csakhogy ez a megközelítés beleütközik az ökumenikus szemlélet alapelveibe. Az *Unitatis Redintegratio* zsinati dokumentumát idézem: „Akik hitből megigazultak a kereszttségben, máris beiktatódtak Krisztus testébe. ... a katolikus egyház gyermekei

⁶ A kilépett katolikusok házasságkötésére például nem vonatkozik a formakényszer szabálya. 1117-1118§§.

⁷ Peter KRÄMER: „Die Zugehörigkeit zur Kirche”, in Joseph LISTL — Hubert MÜLLER — Heribert SCHMITZ (Hg.): *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Pustet, Regensburg 1983¹. 168–169.

⁸ RAHNER (4. jz.).

pedig méltán ismerik el őket testvéreiknek az Úrban.”⁹ Hacsak tehát nem üres frázisnak kell tekinteni a zsinati dekrétum szavait, úgy az ajtón zörgető református Krisztus-hívőt „méltán” testvérnek lehet tekinteni az Úrban.

További probléma lehet, hogy a protestáns testvér miként vesz részt a katolikus közösség életében. Szerencsére a katolikus egyház kétezer éves történelmének igen gazdag hagyományában nem lehetetlen olyan jogintézményt találni, amely erre is választ adhat. Ennek részletezése, a reguláris oblátusság jogintézményének ismertetése azonban meghaladná a jelen előadás kereteit.

Összegzésül ennek a konkrét esetnek az ekkleziológiai jelentőségét hangsúlyozom. A monasztikus szerzetesi hagyomány hármasság fogalmának: a *conversio morum*, *stabilitas loci* és *oboedientia* hármasság közegének lényege, hogy a szerzetes naponta megtérjen. Naponta fordítsa Krisztus felé tekintetét, és istenkeresésében mindennap megújuljon. Csak úgy képzelhető el igazi közösség, ha annak tagjai ebben a *conversio*-ban élnek. Mint ahogy az ökumenikus párbeszéd kedvelt hasonlata mondja: mint a kerék küllői, a középpont felé közelítve közelednek egymáshoz — Krisztushoz közelítve térnek meg a testvérek egymáshoz is. Csak ebben a közeledésben van értelme bármely *conversio*-nak. Ott azonban jogi és spirituális megtérés egybeesik.

⁹ *Unitatis Redintegratio* 3. In *A II. vatikáni zsinat dokumentumai*. Szent István Társulat, Budapest 2000.